

Evaluatie Observatieafdeling Teylingereind

Wendy Buysse
Willemijn Roorda
Oberon Nauta

SAMENVATTING

Evaluatie Observatieafdeling Teylingereind

Wendy Buysse
Willemijn Roorda
Oberon Nauta

Amsterdam, 22 augustus 2014

Wendy Buysse
senior onderzoeker

Willemijn Roorda
onderzoeker

Oberon Nauta
senior onderzoeker

Colofon

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum en de sector Justitiële Jeugdinstellingen van de Dienst Justitiële Inrichtingen van het ministerie van Veiligheid en Justitie

© 2014 WODC, ministerie van Veiligheid en Justitie, auteursrechten voorbehouden

Samenvatting

Inleiding

In de laatste twee decennia is steeds meer aandacht gekomen voor forensische diagnostiek bij jeugd. Enerzijds is er sprake van een toename van de aandacht voor gedragsstoornissen en behandelmogelijkheden bij delinquente jeugdigen, anderzijds is bij de rechterlijke macht sprake van een toenemende behoefte aan advies over jeugd met ernstige gedragsproblematiek. Deze laatste ontwikkeling is doorgezet met de introductie van het adolescentenstrafrecht.

Wanneer vermoedens bestaan dat bij een jeugdige verdachte sprake is van psychopathologie kan de rechter-commissaris (RC) of de officier van justitie (OvJ) opdracht geven tot een onderzoek naar het geestvermogen (hierna: persoonlijkheidsonderzoek). Jaarlijks worden er zo'n 1.400 van dergelijke onderzoeken pro Justitia uitgevoerd. In het kader van het jeugdstrafrecht wordt de advisering over minderjarigen gedaan door de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) en in het kader van het volwassenstrafrecht door de reclassering (3RO). Daarnaast kan onder auspiciën van het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP) een pro Justitia-rapportage worden opgesteld. In het advies moet niet alleen een advies gegeven worden over het type sanctie, maar bij een voorwaardelijke straf ook over de inhoud van het toezicht op en de begeleiding bij het nakomen van de voorwaarden.

De meest grondige, maar voor de jeugdige ook meest ingrijpende vorm van pro Justitia-onderzoek, is een klinische observatie. De jeugdige verblijft op een observatieafdeling waar hij of zij door meerdere disciplines wordt geobserveerd. De werkwijze van de leefgroep is hierop ingesteld en de medewerkers zijn getraind in het verrichten van observaties. Dit laatste type onderzoek pro Justitia vindt sinds 2009 in de observatieafdeling van de JJI Teylingereind te Sassenheim plaats.

De observatieafdeling wordt daarnaast ook nog voor een ander doel gebruikt. Eén van de sancties in het jeugdstrafrecht, vooral voor jeugdigen met een gebrekkige of ziekelijke stoornis die een geweldsdelict of een zedendelict hebben gepleegd, is de zogenaamde Plaatsing in een Inrichting (PIJ-maatregel). Als de behandeling in het kader van de PIJ-maatregel stagneert of wanneer een advies tot verlenging van de PIJ-maatregel moet worden afgegeven en de behandeling tot nu toe onvoldoende vooruitgang heeft opgeleverd, kan een onafhankelijk klinische observatie worden uitgevoerd in de observatieafdeling van Teylingereind. Uit de klinische observatie komt een advies over de mogelijke invulling van de behandeling en/of de begeleiding, de invulling van de resocialisatie in het kader van het scholings- en trainingsprogramma (stp) of de voorwaardelijke beëindiging.

DSP-groep heeft in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en DocumentatieCentrum (WODC) tussen oktober 2013 en juli 2014 een procesevaluatie uitgevoerd naar de observatieafdeling Teylingereind. Deze evaluatie is een vervolg op een eerdere procesevaluatie uit 2010. De huidige evaluatie heeft betrekking op de het functioneren van de observatieafdeling in de periode 2011 tot en met voorjaar 2014.

Onderzoeksvragen en onderzoeksaanpak

In het onderzoek stonden twee onderzoeksvragen centraal:

- 1 Hoe functioneert thans de forensische observatieafdeling mede indachtig de uitkomsten van de procesevaluatie uit 2010?
- 2 Wat is de meerwaarde van de forensische observatieafdeling binnen de sector van de forensische diagnostiek jeugd?

DSP-groep heeft meerdere onderzoeksmethoden ingezet om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Met behulp van deskresearch is het formele werkproces beschreven, is de theoretische onderbouwing van (de werkwijze) van de observatieafdeling onderzocht en zijn verbeteringen naar aanleiding van de vorige procesevaluatie in kaart gebracht. Om zicht te krijgen op de werkpraktijk is dossieronderzoek uitgevoerd, hebben interviews plaatsgevonden en zijn registratiegegevens geanalyseerd. Daarnaast is voor hetzelfde doel dossieronderzoek uitgevoerd op 25 digitale dossiers van jeugdigen die 2013 op de observatieafdeling zijn geobserveerd voor een pro Justitia-onderzoek. De gevolgde werkwijze in deze dossiers is onderzocht met behulp van een scoringsschema. Daarnaast is de kwaliteit van de pro Justitia-rapportages in deze dossiers beoordeeld met behulp van de STER-J, een screeningsinstrument dat door het NIFP ontwikkeld is. Binnen de evaluatie zijn 39 stakeholders bevestigd door middel van semigestructureerde (groeps)interviews. Naast de medewerkers van Teylingereind bestonden de respondenten uit vertegenwoordigers van OM, ZM, advocatuur, JJI's en het NIFP. Vijftien medewerkers van Teylingereind vulden bovendien een beknopte vragenlijst in. Tot slot zijn FRIS-registratiegegevens over pro Justitia-onderzoek over 2011 en 2013 en aanvullende interne registratiegegevens van Teylingereind over 2012 en 2013 geanalyseerd.

Doelen van de observatieafdeling

De doelstellingen van de observatieafdeling lieten zich op basis van de verbeterplannen en interviews als volgt formuleren:

- De diagnostiek te verbeteren in zaken van jeugdigen met complexe problematiek waarin op basis van ambulant onderzoek geen duidelijkheid kan worden geboden over de relatie tussen het strafbare feit en de achterliggende complexe problematiek van de jeugdigen.
- Verbeteren van advies in zaken waarin op basis van ambulant onderzoek onvoldoende duidelijkheid kan worden gegeven over de meest wenselijke afdoening.
- Vergroten kansen op resocialisatie van de jeugdigen door advies uit te brengen waarin de zorgvraag van de jeugdigen beter in relatie tot de afdoening kan worden gebracht en dus recidive kan worden voorkomen.
- Kennis en ervaring bundelen op één locatie teneinde efficiënter en beter diagnose te kunnen stellen en advies uit te kunnen brengen.

Formeel werkproces

Het formele werkproces van de observatieafdeling is beschreven in een handboek. De observatieperiode beslaat zeven weken en wordt uitgevoerd door een multidisciplinair team. Als werkzame elementen voor de afdeling zijn beschreven: multidisciplinair werken, hypothesetoetsende observatie, groepsobservatie, systematisch werken, gedragsdeskundige expertise, terugkoppeling van uitkomsten en bevindingen en wetenschappelijk onderzoek.

De bevindingen

Om de uitvoeringspraktijk van Teylingereind te beoordelen is een set aan criteria gebruikt. Met deze criteria kon worden bepaald in hoeverre de uitvoeringspraktijk strookte met de formele werkafspraken en de initiële doelstellingen van de afdeling. In onderstaand schema worden de uitkomsten van de beoordeling van de uitvoeringspraktijk van Teylingereind aan de hand van de criteria samengevat. In de volgende paragraaf wordt een toelichting gegeven.

Productie en tijdigheid Criterium		Mate waarin voldaan wordt aan criteria
Productie	<ul style="list-style-type: none"> De capaciteit wordt optimaal benut. 	●●●●○
Doorlooptijd	<ul style="list-style-type: none"> De voorgeschreven periode van zeven weken observatie wordt gehanteerd. 	●●●●●
	<ul style="list-style-type: none"> De voorgeschreven periode van tien weken voor het onderzoeksproces wordt gehanteerd. 	●●●●○
Tijdigheid	<ul style="list-style-type: none"> De rapportages worden tijdig aangeleverd aan het OM/ZM en aan de behandelaren bij een lopende PIJ-maatregel 	●●●●○
0(werkzame) kenmerken observatieafdeling		
Multidisciplinair werken	<ul style="list-style-type: none"> Er wordt standaard gewerkt met een multidisciplinair team bestaande uit een onderzoeksleider, psycholoog, psychiater, milieuonderzoeker, testassistent, vaktherapeut docent, pedagogisch medewerker en een jurist. 	●●●●●
	<ul style="list-style-type: none"> De bevindingen van de verschillende disciplines worden in een verslag vastgelegd/gerapporteerd. 	●●●●●
	<ul style="list-style-type: none"> Er vindt uitwisseling plaats van de bevindingen van de verschillende disciplines. 	●●●●○
	<ul style="list-style-type: none"> Op basis van de bevindingen van de disciplines wordt een multidisciplinair gedragen diagnose en/of advies gegeven. 	●●●●○
Hypothesetoetsende observatie	<ul style="list-style-type: none"> Er worden hypothesen opgesteld die worden vertaald in een observatieplan met observatiepunten voor de verschillende disciplines. 	●●●●○
	<ul style="list-style-type: none"> De observaties worden uitgevoerd conform plan. 	●●○○○
	<ul style="list-style-type: none"> Er wordt neutraal gerapporteerd over de observatiepunten. 	●●●●○
	<ul style="list-style-type: none"> Er wordt onderscheid gemaakt tussen gestructureerde, half gestructureerde en 	●○○○○

	<ul style="list-style-type: none"> ongestructureerde observatie en participerende observatie, half participerende observatie, niet participerende observatie en actief interveniërende observatie. Het interpreteren van de observaties gebeurt in het multidisciplinair team. Hypothesen worden bijgesteld of bevestigd op basis van de observatiepunten. 	<p>●●●●●</p> <p>●●●○○</p>
Groepsobservatie	<ul style="list-style-type: none"> Er vinden observaties plaats van de jeugdigen op de groep in interactie met andere jeugdigen. Er vinden observaties plaats van de jeugdigen in de klas (interactie met andere jeugdigen). 	<p>●●●●●</p> <p>●●●●○</p>
Systematisch	<ul style="list-style-type: none"> De in het handboek beschreven werkwijze wordt door de verschillende disciplines gevolgd. 	●●●●○
Gedragsdeskundige expertise	<ul style="list-style-type: none"> De medewerkers voldoen aan de gestelde eisen van hun discipline. De medewerkers hebben ervaring met het uitvoeren van diagnostiek en observatie bij de doelgroep. De medewerkers of de observatieafdeling hebben specifieke scholing gekregen met betrekking tot observatie van de specifieke doelgroep. 	<p>●●●●○</p> <p>●●●●○</p> <p>●●●○○</p>
Terugkoppeling van uitkomsten en bevindingen	<ul style="list-style-type: none"> Er vindt standaard terugkoppeling plaats tussen de arrondissementen en de observatieafdeling. 	●●○○○
Wetenschappelijk onderzoek	<ul style="list-style-type: none"> Gegevens over de jeugdigen worden standaard geregistreerd en bijgehouden. Er wordt wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd/opgezet. 	<p>●○○○○</p> <p>●○○○○</p>
Doelen		
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> De doelgroep die is onderzocht op de observatieafdeling voldoet aan de criteria van de beoogde doelgroep. 	●●●●●
Kwaliteitswaarborging	<ul style="list-style-type: none"> De rapportages zijn kwalitatief goed (volgens de criteria van het NIFP). De rapportages worden getoetst door de jurist van Teylingereind. De rapportages worden getoetst door het NIFP als onafhankelijke instantie. Voor advies lopende PIJ-maatregel: Er wordt een onafhankelijk advies gegeven. 	<p>●●●●○</p> <p>●●●●●</p> <p>●●●●●</p> <p>●●●●●</p>

Bruikbaarheid rapportages	<ul style="list-style-type: none"> De gebruikers (OM, ZM, behandelaars) van de rapportages zijn tevreden over de rapportages en vinden de rapportages goed bruikbaar voor de eis, het vonnis of de behandeling/het verlengingsadvies PIJ. 	●●●○○
Samenwerking met de ketenpartners	<ul style="list-style-type: none"> Relevante ketenpartners worden geraadpleegd en/of zijn aanwezig bij de EBO. 	●●●○○
Kennis verspreiden	<ul style="list-style-type: none"> Er vindt kennisuitwisseling plaats met de lidorganisaties van ForCa. Er zijn overdraagbare beschrijvingen van de verschillende observatiemethoden gemaakt. 	●●●○○ ●●●●○

Samengevat stellen we vast dat de observatieafdeling op zeventien van de 31 beoordelingscriteria goed en op acht criteria gemiddeld wordt beoordeeld. Zes criteria worden als niet voldoende beoordeeld. In de volgende paragraaf trekken we op basis van deze beoordelingen conclusies.

Productiviteit en tijdigheid

Het afgelopen jaar is de capaciteit van de observatieafdeling niet volledig benut. De instroom is namelijk wisselend en kent pieken en dalen. Voor een optimale benutting van de capaciteit en de werkwijze stroomt elke week één jeugdige in en uit. Dit is in 2013 niet gerealiseerd. De afdeling was zelfs een korte periode gesloten totdat er weer voldoende aanmeldingen waren om aan de werkwijze goed invulling te kunnen geven. In piekperiodes was er daarentegen een (beperkte) wachtlijst..

De instroom is in 2013 verder teruggelopen. Deze afname houdt vermoedelijk verband met de algemene terugloop in pro Justitia-onderzoek. Het percentage klinische observaties op het totaal van pro Justitia-onderzoek is sinds 2011 namelijk constant 4%. Teylingereind heeft zelf geen invloed op de instroom. Op basis van een advies uit een trajectconsult of een ambulante onderzoek bepaalt het OM/RC of een klinische observatie gewenst is.

We concluderen dat de observatieafdeling zich houdt aan de voorgeschreven periode van zeven weken observatie. Het opleveren van het definitieve rapport binnen drie weken na uitplaatsing lukt echter in beperkte mate. Vooral het tijdig aanleveren van de rapportage aan het NIFP is een aandachtspunt.

Ondanks dat de normtijden die zijn gesteld voor het aanleveren van de rapportages in het merendeel van de gevallen niet worden gehaald, geven ZM en OM aan dat ze de meeste rapportages tijdig voor de zitting ontvangen. Dit lijkt tegenstrijdig maar hoeft dat niet te zijn. De jeugdigen zijn gedetineerd en dit betekent dat de termijnen voor het voorarrest bepalend zijn voor de planning van de zittingsdatum. Bij een klinische observatie van zeven weken zal de rechtbank er vaak voor kiezen om na 30 dagen geen inhoudelijke behandeling te laten plaatsvinden op de eerste zitting maar de zaak aan te houden tot de volgende zitting. Bij de planning van deze volgende

zitting wordt vermoedelijk een ruime termijn aangehouden zodat het rapport dan wel tijdig voor de zitting beschikbaar is.

(Werkzame) elementen van de observatieafdeling

De uitvoeringspraktijk van de observatieafdeling is grotendeels volgens de beschreven werkwijze in het handboek. De observaties worden uitgevoerd door een multidisciplinair team. De psychologen en psychiaters in het team voldoen aan de voorgeschreven eisen. Er vinden groepsobservaties op de leefgroep en op school plaats. De verschillende disciplines werken volgens de voorgeschreven procedures mits de jeugdige (en zijn systeem) hieraan willen meewerken.

De belangrijkste reden dat er afgeweken wordt van het formele werkproces ligt meestal dan ook buiten de directe invloed van Teylingereind en betreft de proceshouding van de jeugdige en/of diens sociale systeem. Die proceshouding heeft tot gevolg dat niet bij alle jeugdigen het systeem binnen het onderzoek wordt betrokken, het voorgeschreven testmateriaal wordt afgenomen, een schoolobservatie wordt gedaan dan wel vaktherapie wordt toegepast en gesprekken worden gevoerd met psycholoog en psychiater.

Wanneer jeugdigen weigeren mee te werken aan onderdelen wordt overigens wel intensief geprobeerd de jeugdige alsnog te motiveren om wel mee te werken. Medewerkers van Teylingereind en de ketenpartners (OM en ZM en NIFP) stellen de vraag of bij jeugdigen die na vier weken nog aan niets meewerken de observatie moet worden voortgezet. Dit geldt vooral voor die jeugdigen waarbij het ook op basis van de klinische observatie niet lukt om een advies te geven.

Daarnaast concluderen we dat er weinig medeverdachtenobservaties worden uitgevoerd omdat bij groepsdelicten medeverdachten niet standaard geïndiceerd worden voor een klinische observatie. Tot slot merken we op dat in de rapportage relatief weinig expliciete aandacht is voor de culturele observatie.

Met betrekking tot drie kenmerken is verbetering in de werkwijze mogelijk. Het hypothesetoetsend werken is theoretisch onderbouwd maar is weinig zichtbaar in de uitvoeringspraktijk. Hypothesen worden niet SMART-geformuleerd noch in concrete observatiepunten vertaald. Deze aspecten zijn in de theoretische onderbouwing van hypothesetoetsend werk als kernelementen benoemd. Ook in rapportages is niet duidelijk dat er op basis van hypothese onderzoek is uitgevoerd. Het beantwoorden van specifieke observatiepunten naar aanleiding van hypothesen wordt niet door alle disciplines duidelijk in de rapportage weergegeven. Zoals hierboven al aangegeven is ook verbetering mogelijk met betrekking tot de standaard terugkoppeling en wetenschappelijk onderzoek.

De mate waarin de doelen gerealiseerd worden

Op de observatieafdeling worden de jeugdigen geobserveerd die voldoen aan de plaatsingscriteria: jeugdigen die ernstige delicten (vooral geweldsdelicten) hebben gepleegd en waarbij sprake is van complexe problematiek. Een grote groep daarbinnen heeft geweigerd aan ambulant onderzoek mee te werken. Met behulp van de klinische observatie lukt het om bij driekwart van de geobserveerde jeugdigen een advies te geven over de sanctie en eventuele behandeling of

begeleiding. Ook bij het merendeel van de jeugdigen dat niet of ten dele meewerkt aan de onderdelen van de klinische observatie komt de observatieafdeling met een advies.

De kwaliteit van de rapportages is gemiddeld genomen 'goed' en de respondenten van de ketenpartners stellen een verbetering vast in de afgelopen jaren. De rapportages bij meewerkende jeugdigen zijn kwalitatief beter dan bij jeugdigen die in beperkte mate meewerken aan de observaties. Ook stellen we meer variatie vast in de kwaliteit van de rapportages van jeugdigen die deels of in beperkte mate meewerken. Er is veel aandacht voor het motiveren van jeugdigen tot medewerking. De wijze waarop dit in rapportages wordt weergegeven en hoe dit in de beschouwingen en de conclusies van het rapport wordt verrat is echter voor verbetering vatbaar.

We concluderen ook dat er met betrekking tot de kwaliteit van de rapportages nog een verbeterslag mogelijk is. Zo kunnen de bevindingen van de verschillende disciplines nog beter geïntegreerd worden in de diagnostische overwegingen, de forensische beschouwing en in de conclusies. Hierdoor komt de meerwaarde van de multidisciplinaire observatie meer tot zijn recht. Ook kunnen de rapportages compacter worden, zonder dubbellingen en met een duidelijk overzicht van aan welke onderdelen de jeugdigen hebben meegewerkt.

Met betrekking tot de bruikbaarheid van de rapportages zijn zowel de juridische haalbaarheid als de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van een voorgestelde behandeling en begeleiding aandachtspunten. Weliswaar is het ondoenlijk voor Teylingereind om alle regionale interventies en mogelijkheden van begeleiding te kennen maar zij kunnen wel meer nog dan thans geschiedt de haalbaarheid en uitvoerbaarheid laten toetsen bij de (jeugd)reclassering en/of de behandelaars in de JJI waar de jeugdige naar toe gaat. Vooral in het kader van een voorwaardelijke sanctie is dit van belang.

Tot slot stelt de observatieafdeling zich tot doel om kennis te verspreiden over de werkwijze en de diagnostiek en advisering aan deze doelgroep. Tot nu toe is de kennisverspreiding vooral intern gericht en aan betrokken ketenpartners in ForCa verband. Wij concluderen dat hiermee nog niet volledig aan de doelstelling wordt voldaan.

Meerwaarde observatieafdeling

Uit het onderzoek blijkt dat de observatieafdeling voor specifieke doelgroepen een duidelijke meerwaarde heeft ten opzichte van ambulante vormen van pro Justitia-onderzoek. Het gaat daarbij in de eerste plaats om jeugdigen met complexe problematiek, die bovendien ernstige delicten hebben gepleegd en waarvoor op basis van ambulant pro Justitia-onderzoek geen goed advies kan worden gegeven. De intensiteit en duur van het onderzoek en de verschillende onderzoeksettings die binnen de observatieperiode worden gecreëerd, bieden de mogelijkheid om in dergelijke gevallen het geestvermogen van de justitiabele goed te onderzoeken en met een gedegen advies te komen. In de tweede plaats heeft de observatieafdeling direct meerwaarde voor jongeren die in ambulante setting hun medewerking aan een persoonlijkheidsonderzoek tot dan toe weigerden. Ook bij deze jeugdigen is sprake van complexe problematiek. Voor de overgrote meerderheid van deze jongeren kan uiteindelijk op basis van de klinische observatie alsnog een advies worden gegeven. Tot slot heeft de observatieafdeling meerwaarde voor jeugdigen met een lopend PIJ-maatregel die stagneert. Op basis van het onafhankelijk onderzoek door Teylingereind kan advies

worden ingewonnen over de mogelijkheden in de behandeling. Voor de laatste twee doelgroepen (weigeraars en jongeren die vastgelopen zijn in hun PIJ-behandeling) zijn naast Teylingereind geen alternatieven voor handen. De geconstateerde knelpunten staan de meerwaarde van de afdeling niet in de weg.

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam

T +31 (0)20 625 75 37
dsp@dsp-groep.nl
www.dsp-groep.nl

KvK A'dam 33176766

DSP-groep, opgericht in 1984, is een onafhankelijk landelijk bureau voor onderzoek, advies en management, met zestig medewerkers. We werken in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook van maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal en lokaal niveau.

Werkvelden

De werkvelden waarop we de meeste expertise hebben opgebouwd zijn veiligheid, jeugd, sport, kunst en cultuur, onderwijs, openbare ruimte en groen, sociaal beleid, stedelijke vernieuwing, welzijn, wonen en wijkgericht werken.

Dienstverlening

We ondersteunen onze opdrachtgevers bij complexe vraagstukken. We kunnen onderzoek doen, een registratiesysteem of monitor ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of tijdelijk het management voeren. DSP-groep geeft ook trainingen, workshops en lezingen.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers.